

Dubito, Ergo Sum

"Man ser solen gå langsomt ned og alligevel er man overrasket når det pludselig er mørkt."

Franz Kafka

I: Ecco og Narcissus (Ovids Metamorfoser 3. og 4. sang.)

Vi er i jordens tidlige ungdom. Kaos er blevet opløst og elementerne adskilt fra hinanden og den beboede verden løseligt oprettet. Jagtens Gudinde, Diana, bader med sine skovnymfer i en kilde i en lille skovlund på den friske jord. Actaeon kommer under en parforcejagt tilfældigvis forbi og ser noget af Dianas nøgne krop. Det bliver Diana så krænket over, at hun forvandler Actaeon til en hjort og pudser hundene på ham. De samme hunde, som Actaeon havde med på jagt, jager nu ham selv. Ovid skriver i *Metamorfoser*.

"Før var han den, der forfulgte, men nu er han den, der må flygte – flygte for sine fæller! Hvor gerne råbte han ikke:

"Jeg er Actaeon! Se her! Jeg er jeres herre!" Men stemmen

adlyder ikke hans vilje. Og luften gjalder af glammen.

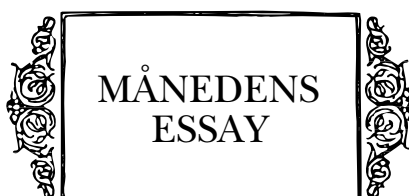
Svartpels var det som først af dem alle bed ham i ryggen,"

Actaeon, der nu sønderflås af hundene, var barnebarn af kong Agenor i Tyrus i Fønicien. Agenor var fader til datteren Europa og sønnen Cadmus. Cadmus var Thebens grundlægger og havde sønnen Actaeon og datteren Semele.

Mange syntes, at Dianas straf af Actaeon var for hård, men det gælder ikke Jupiters hustru, Juno. Da Jupiter har en særlig svaghed for kvinderne i netop Agenors slægt og netop har besvangret Ac-

taeons søster Semele, glæder Juno sig over alt ondt, der rammer denne slægt.

For direkte at ramme også Semele forvandler den rasende Juno sig, efter Actaeons sønderflåelse, til en gammel kone og får narret Semele til at bede Jupiter om at få et ønske opfyldt. Det lo-

ver Jupiter, og Semele ønsker derefter, at Jupiter i den erotiske akt viser sig for hende i samme skikkelse, som han viser sig i for Juno.

Jupiter kan ikke andet end at holde sit løfte og opfylde hendes ønske, men det er med stor smerte, han gør det. Thi selvom han på alle måder forsøger at dæmpe sin erotiske guddommelighed og blandt andet skifter sin tordenkile ud med en svagere udgave – Ovid kalder den hans reservearmering! – så dør Semele af mødet med ham. Den guddommelige erotik er for kraftig for hende.

Semele dør af seksuel ekstase, men for at barnet i Semeles mave ikke skal dø sammen med sin mor, bliver det taget ud af hendes døde krop og indsyet i Jupiters lår. Efter fødslen ud af låret vokser barnet så i hemmelighed op hos skovnymferne. Barnets navn er Bacchus (Dionysos). Bacchus er barn af en seksuel ekstase, der er så stærk, at man dør af den.

Da alt dette er vel overstået, er Jupiter atter sammen med sin hustru. Formentlig inspireret af

sin dødelige virkning på Semele, praler han på sit køns vegne over, at kvinder har større nydelse af sex end mænd. Det er Juno uenig i. Hun mener, at mænd nyder akten mere end kvinder. For at få striden afgjort beslutter de at spørge en, der har prøvet at være både mand og kvinde, nemlig Tirésias fra Theben. Tirésias giver Jupiter ret i, at det er bedst at være kvinde under akten. Det bliver Juno imidlertid så sur over, at hun gør Teresias blind.

Jupiter kan ikke omgøre Tirésias blindhed, men som et plaster på såret gør han til gengæld Tirésias til spåmand. Og en vældig dygtig en af slagsen. (Så dygtig at Homer lader Odysseus drage hele vejen til Hades for at få Teresias råd med på sin hjemrejse.)

*

Den første prøve på Tirésias spådomsevner får man, da Nymfen Leriópe bliver voldtaget af en flodgud. Leriópe føder en underkøn søn med navnet Narcissus. Alle, som ser ham, bliver dybt betaget af hans skønhed. Modern drager til spåmanden Tirésias for at udfritte ham om Narcissus' skæbne. Bliver han lykkelig og får han lov til at leve til han bliver gammel? Ovid skriver:

"[...] Man går til Tirésias, spørger, om han skal leve længe og opleve oldingealder.

"Hvis han ej kender sig selv!" er svaret fra skæbnens fortolker."

Der findes to overleverede varianter af Ovids tekst. Den ene lyder: "Si se non noverit". *Noverit* kommer af *nosco*, som vi kender fra "Nosce te ipsum", Kend dig selv.

Den anden tekstvariant lyder: "Si se non viderit", altså hvis han ikke ser sig selv. Men alle de nyere oversættelser er enige om at bruge Nosco-varianten, der inkluderer betydningerne *se, kende og opdage, udforske*.

Spådommen kan lyde mærkelig. Det er jo en klassisk dyd at kende sig selv. På trappen op til den ene af mine faste prædikestole står der på græsk, Latin og Dansk: *Gnothi seauton, nosce te ipsum, kend dig selv*. Prædikanten formaner om, at han, før han kan prædike for verden, skal kende sig selv.

Sokrates bruger netop denne formaning i 6 forskellige af Platons dialoger, i Xenofons sokratesbiografi og i Aristofanes' komedie 'Skyerne'. Men når Sokrates siger *gnothi seauton*, så gør han det også altid som citat. Nemlig et citat fra visdommens Gud, Apollon.

Gnothi seauton står der over indgangen til Apollontemplets forgård i Delphi, den Antikke verdens uforanderlige centrum i mindst 1500 år. Ordet *Delphi* kommer af *delphys*, som betyder livmoder. Det var ved apollontemplet, oraklet befandt sig. Så når pilgrimme gennem 1500 år kom til Apollon i Delphi for at få visdomsord om deres egen fremtidige skæbne, blev de mødt med formaning om, at hvis de vil kende deres egen skæbne, skal de først og fremmest kende sig selv.

Der ligger derved et genialt set paradoks i, at Ovid bruger netop denne sætning som det skæbnesvangre omdrejningspunkt for sin syndefaldsfortælling.

For det første ser han måske derved et selvdestruktivt paradoks i hedenskabets inderste kerne, og for det andet demonstrerer han, at de smukkeste dyder også har de værste patologier. Selvindsigtens og selvbesindelsens patologi er *hovmod*, dvs. *superbia*, dvs. *narcissisme*.

Ovid skriver videre om spådommen:

"Længe synes det intet at sige. Men at det var rigtigt, viste hans sælsomme død og det uhor-te i hans forrykthed."

Ja, spådommen skal vise sig i særlig grad sand og hans forrykthed aldeles uhorrt: Da Narcissus er 16 år gammel, er han den smukkeste tænkelige yndling. Et utal af både mænd og kvinder er forelskede i ham. Han ser så blid ud, men hans hjerte er koldt. Ingen får ham. Han bliver i sin afvisende skal. Allermest forelsket i ham er en anden indelukket sjæl, nymfen Ekko. Ekko havde tidligere hjulpet Jupiter. Når Jupiter lå med andre nymfer, og hans hustru Juno kom for at afsløre ham, forsinkede Ekko hende med indholdsløs snak, så nymferne kunne nå at forsvinde. Det opdagede Juno, og hun straffede Ekko med disse ord:

"Megen brug skal du ikke mere få af den tunge du narrer mig sådan med, og kort bliver alt, hvad du siger herefter!"

Ovid fortsætter:

"Hun sætter handling bag, men i slutningen af hvad hun siger, blander Ekko sig dog ved at gentage hendes "herefter". Som hun nu så Narcissus vandre omkring i naturen, brød hun i kærligheds lue og fulgte ham lige så stille.

Jo tættere på hun kom til sin flamme, des hedere blev hun, ganske som fængeligt svovl, der sidder på enden af faklen, bryder i brand, så såre man holder det nær til en flamme."

Ekko elsker Narcissus, men hvor meget hun end ønsker det, kan hun ikke erklære ham sin kærlighed. Hun kan intet selvstændigt sige, kun gentage andres sidste ord.

Engang er Narcissus kommet væk fra sine venner og kalder på dem, men han hører kun Ekkos gentagelse. Narcissus bliver forvirret og råber:

"Begynd dig hen til mig"

og ekko svarer:

"Giv dig hen til mig."

Ekko tror på sandheden af sit eget ekko, så hun styrter hen til Narcissus og kaster sig om halsen på ham. Men Narcissus flygter naturligtvis. Ovid skriver:

"Drengen flygter og råber under sin flugt: "Tag de arme væk og bliv mig fra livet! For hellere lider jeg døden end jeg er din!" "Jeg er din" – det var svaret, han hørte fra Ekko."

Den forsmåede Ekko skjuler sig i ensomhed i skoven:

"Forsmået skjuler hun sig i den dybe skov og bedækker sit ansigt med blade og lever fra da af i ensomme grotter. Men elskov sidder i hjertet og gror ved at blive foragtet, og den elendiges krop hentæres af søvnløse kvaler, mager og indfalden bliver hun og indtørres helt og aldeles, indtil der ikke er andet tilbage end stemme og knogler. Stemmen beholder hun, mens hendes bene bliver til stene. Siden hen ses hun aldrig, men skjuler sig i sine bjerge, høres dog af enhver: kun lyd er der liv i i Ekko."

Således gik det den stakkels Ekko, men hun var kun en af mange forsmåede nymfer såvel som mennesker. Narcissus behøvede ingen.

Han er hovmodig, den dødsynd vi kristne kalder *superbia*, hovmod. Men hovmod skal naturligtvis følges af *nemesis*:

"En af disse forsmåede havde med blikket mod himlen udbrudt: "Lad ham så elske som mig og lige så håbløst!" Til denne retfærdige bøn havde Nemesis givet sit minde."

Narcissus kommer under en jagt nu til en kilde med vand så klart som et sølvspejl. Efter den

hårde jagt bøjer han sig ned for at drikke men rammes af en ny tørst:

"Medens han drikker, fortrylles han af, hvad han øjner i vandet, elsker og håber og tror, at hvad der er vand, er en anden.

Han undrer sig over sig selv og stivner med blikket urørligt rettet derved, som en statue, skabt i marmor fra Paros."

Han ser sine øjne som et par tvillingestjerner, han ser sit hår så skønt som Bacchus, han ser bløde kinder og elfenbenshals

"Hvad andre beundred, beundrer han selv, og ubevidst elsker han nu sig selv og giver sig selv komplimenter og får dem, bejler og bejles til og sætter i flamme og brænder.

Hvor ofte kyssed han ikke forgæves det skuffende vandspejl!

Hvor ofte prøved han ikke forgæves at få sine arme

ned om den nakke han ser, og gribe sig selv i sit billed!

Hvad han ser, fatter han ikke, men det, han ser, tænder hans hjerte, øjenbedraget dærer og ægger hans øjne des mere."

Hvad er det, han elsker, når han elsker sig selv. Det er intetheden:

"Troskyldige! Det er omsonst, du jager det flygtige billed!

Intetsteds er det! Vend dig! – og væk er det, som du elsker.

En skygge er det af lys, der kastes tilbage af spejlet,

ingen ting selv! Det er kommet med dig, og det bliver der, hvis du blir;

og det bliver borte med dig, hvis du kunne holde dig borte!

Ingen tanke på føde og ingen tanke på hvile

kan få ham fra stedet. Han ligger strakt ud i græsset på bredden med øjnene rettet mod den bedragerisk dragende skønhed,

fortabt i sit eget blikks trylleri. Han rejser sig halvt op,

rækker så armene ud mod skoven omkring sig og siger:

"Har du, O skov, været vidne til så-

dan ulykkelig elskov?

Mangt et elskende par har du skjult i din skjærmende skygge!

Kan du i alle de tider og år, du har vokset, erindre

nogen der sygnede hen som jeg i kærligheds kvaler?

Se, hvad jeg elsked, det kan jeg; men hvad jeg kan se og må elske,

kan jeg dog ikke finde. Så grusomt narres min elskov!"

Sådan fortsætter Narcissus jammer. Han ved, hvem det er, der er under vandspejlet, og det gør lidelsen så meget desto større. Så stor at han ønsker den elskedes udslættelse. Når man i kærligheden selv har det, man begærer, da er rigdommen armod:

"Ham dér – er mig selv! Jeg ved det, mit billed narre mig ikke!

Jeg elsker mig selv! Jeg vækker selv gløden, hvoraf jeg fortæres.

Hvad skal jeg gøre? Hvem bejler til hvem? Og hvad vil jeg opnå?

Jeg ejer jo, hvad jeg begærer! Men just den rigdom er armod!

Kunne jeg bare forlade mit legeme, skulle mig fra det!

Gid min elskede ikke var hos mig – et skrækkeligt ønske!"

Stadig mere intenst søger han sin egen udslættelse.

"Smerten fortærer min styrke og sundhed, og livet forsvinder hurtigt, og snart skal jeg visne i selve ungdommens forår.

Døden er ikke en byrde – med den forsvinder min smerte.

Kunne blot den som jeg elsker, stadig glædes ved livet!

En død skal vore to forenede hjerter nu lide!"

Han tier og vender usaligt tilbage til synet i vandet.

Hans tårer bryder dets spejl, og vandets krusning forstyrrer billedets klarhed. Han ser det forsvinde og råber i smerte:

"Flygt ikke! Bliv og forlad dog ikke så grusomt din elsker!

Lad mig få lov til at se, hvad jeg ikke

har lov at røre,

og til at ildne mit arme begær!" I sorgen og smerten

flænger han tøjet itu fra linningen oppe ved halsen,

blotter sit bryst og slår sig med hænder så hvide som marmor."

Først får tårerne spejlbilledet til at forsvinde, så slår han sig på brystet i smerte, brystet blusser og langsomt sygner han hen. Som gulligt voks over ilden eller som rim i morgenens sol. Men da Ekko hører hans dødsråb, kan hun på trods af sin vrede ikke lade være med at svare ham. Han råber "Jeg stakkel" og Ekko svarer "stakkel, stakkel, stakkel."

"Det sidste han sagde, med blikket rettet mod kilden som altid, var dette:

"Ak, min ulykkeligt elskede dreng!"

Og skoven gentog råbet, og hans "farvel!" besvarede også af Ekko.

Han hoved sank udmattet ned i det grønne græs, og hans øjne lukkedes, medens de så beundrende på deres ejer.

Og stadigvæk, efter han var kommet ned i dødsriget,

spejlede han sig i styx.

[...] Hans søstre najaderne, sørged over hans død og bragte ham ofre af deres hårpragt;

også dryaderne græd, og i gråden hørte man Ekko.

Bålet var rede, man kom med både fakler og bære:

Liget var borte. Man finder i stedet en blomst, der med hvide

kronblade kranser den gullige kalk, der er i dens midte."

Citat slut. Jeg synes vi skulle høre så meget af dette digt, fordi jeg, ved at trænge ind i det, så, hvor overraskende genial denne tekst er. Jeg prøvede i en periode kun at læse Homer og Ovid, og hvor nødigt man som repræsentant for kristenheden end har lyst til at indrømme det, er disse to forfattere i poetisk kraft, psy-

kologisk indsigt og følsom naturoplevelse ikke senere blevet overgået.

Det, de antikke forfatter til gengæld er blevet overgået i, er for det første den lave stil, dvs. den lave dagligdags realisme, og for det andet i plottet, thi først med evangeliet blev det lave velsignet, og først i frelseshistorien blev det plot åbenbaret, der kun ubevidst ligger antydnet i den antikke litteratur. Det eneste plot, der findes, er jo påskedramaet. Det er det al litteratur fra Homer til Herman Melville handler om. Først med kristendommen blev antikken døbt og fik åbenbaret, hvad dens litteratur altid havde kredset om. Hvad det var for et plot, den anelsesvis havde forsøgt at nå frem til. Først med åbenbaringen blev det tydeligt, hvad Jasons jagt på det gyldne skind, Odysseus længsel efter Ithaca og Aeneas rejse mod Rom i virkeligheden handler om.

Skabelse, fald og genløsning. Derfor har alle rigtige fortællinger strukturen: "Hjem – Ud – hjem igen". Eller bare "There and Back Again", som Bilbos selvbiografi hedder.

På samme måde bliver det først i lyset af den bibelske fortælling muligt at se rækkevidden af Ovids fortælling om Narcissus' metamorfose.

*

Ekko er ikke noget "*selv*", hun har kun eksistens som et spejl for andre og ender derfor i fortvivelse. Hun er, kan man sige, inkarnationen af den materialistiske forståelse af mennesket. Den som kendes lige fra Kallikles i Platons dialog Gorgias og frem til det 19. og 20. århundredes dialektiske materialisme. De hævder alle, at mennesket intet er på forhånd, men alene er et ekko af sine omgivelser. Et af omgivelserne skabt produkt.

Det er en ganske tom fornemmelse, men Ekko tror, at hun kan kompensere for sit manglen-

de subjekt ved at smelte sammen med ham, der *kun* er subjekt, ham der er alt nok i sig selv og derfor ingen evne har til at rette sin eros udad.

Ekkos begær er forgæves, thi Narcissus kan lige præcis ikke smelte sammen med nogen. Han kan kun krænge mere og mere ind i sig selv.

For det antikke menneske, der netop selv mente, at det alene havde sin eksistens som eksisterende i *polis*, og for hvem landsforvisning var det samme som død, for ham er denne navlebeskuen det mest unaturlige af alt. Ekko kunne man til nød forstå, men Narcissus' forrykthed er, som vi hørte Ovid bemærke, virkelig ganske uhørt.

Så meget desto mere er Ovids indsigt i denne dødssynd impo-nerende. Ovid ser tydeligt – som var han Augustin selv – at det subjekt, der retter sin eros mod sig selv, slet ikke ser sig selv, men ser intetheden og efter kort tids skuen må blive til ét med denne intethed.

Vi kristne ved, hvad Ovid kun så ubevidst, nemlig at mennesket er skabt af intet ved det ydre ord. Det kærlighedens ord, der kommer fra Gud, men som vi også kan møde i afsvækket form fra vores næste, så sandt som også næstens kærlighed er en svag spejling af Guds kærlighed. Så længe vi i en eller anden form, sand eller dæmonisk, relaterer os til dette kærlighedens ord, har vi en sand eller en dæmonisk eksistens, men gør vi det ikke, – vender vi vores eros alene mod os selv – så hentes vi og bliver til intet. En tid kan vi ligesom den genialt beskrevne narcissist, Gollum, i Ringenes Herre, leve en skyggetilværelse, men det vi i virkeligheden begærer er *intetheden*. *Liebestod*. *Nirvana*.

Narcissus begærer begærets ophør. Han vil ikke have kærlighed, han vil ikke have fylde, han vil have *intet*. Da najaderne vil give Narcissus en ordentligt ligbrænding, da er han allerede op-

løst i intetheden. Der er *intet* at brænde. Af *intet* er vi skabt ved ordet, og løsrives vi helt fra dette ord, så bliver vi atter til *intet*.

Det bedst tænkelige billede på moderniteten er vel Ekko, der jager Narcissus gennem skoven, og det bedst tænkelige billede på postmoderniteten er Narcissus, der står fastlåst over vandet, medens hans spejlbillede forsvinder, og han opløses i *intetheden*. Eller formuleret i den lave stil: Gollum der sidder i bjergets klamme huler og krammer sin ring i århundreder. *My precious*. Infantil og megaloman på en gang.

For os vesterlændinge er denne forrykthed netop ikke fremmedartet eller uhørt. Den er den daglige virkelighed. De, der lider allermest af denne forrykthed, denne infantile narcissisme, bliver tidens stjerner og rollemodeller. En Michael Jackson, en Paris Hilton, en Britney Spears, en Barack Obama, en Amalie, en Carsten Jensen. Og resten af den medieskabte virkelighed. Alle er smittede. Og jo mere infantil narcissismen er, jo mere bliver man ude af stand til at se noget, der er anderledes end en selv.

Det nyeste er, at man helst vil høre popsangere, der synger lige så dårligt, som man selv gør. Skellet mellem scene og publikum er ophævet. Tilbage er millioner af små spejle, hvor alle stirrer på sig selv. Det er, hvad alle tidens talentshow går ud på: Millioner af små Gollummer, der stirrer fortvivlede på deres eget spejlbillede, mens de stræber efter udsletelsen, efter *intetheden*.

Uendeligheden og Gudsbeviset

Nærværende foredrag er, som det vil fremgå, en udfoldelse af nogle få linjer om det moderne menneskes stræben efter intetheden i det foredrag, jeg holdt på denne talerstol for præcis et år siden. Man kan kalde det en metastase, en muteret mandelbrodfigur, eller man kan sammenlig-

ne det med de nyere astronomiske og kvanteteoretiske teorier, ifølge hvilke man ved at bevæge sig ind i et knappenålshoved kan komme ind i andre universer af samme størrelse, som det man forlod.

Ifølge disse meget videnskabelige og nobelprisvindende astronomiske og kernefysiske teorier findes der i øvrigt helt bogstaveligt talt uendeligt mange af sådanne universer; hvilket med matematisk nødvendighed også betyder, at der findes uendeligt mange universer, hvor der står en mand nøjagtig magen til mig og siger nøjagtig det samme, som jeg gør på nøjagtig samme måde og i nøjagtig de samme omgivelser. Sådant er det i dette øjeblik, men sådan vil det også i fremtiden være et uendeligt antal gange.

Antallet af universer, der skal til for at der fremstår et, hvor dette øjeblik er nøjagtig magen til vores, er godt nok Googolplex, dvs. et tal der kræver flere nuller end der, selv med den mindste læsbare skrifttype, er plads til i universet. Det er (sådan cirka) dette tal søgemaskinen Google er opkaldt efter, og Googles hovedkvarter i Silicon Valley hedder i øvrigt Googolplex. En Googolplex indeholder flere nuller, end der er hydrogenatomer i universet. Men da antallet af universer som sagt er uendeligt, så er også dette antal, relativt set, ganske lille.

Udover at der findes et uendeligt antal universer, hvor alt er nøjagtigt magen til vores i netop dette øjeblik, så findes der altså også uendeligt mange universer, hvor alt er det samme, men hvor et enkelt komma er sat anderledes i dette manuskript. Ligeledes findes der uendeligt mange universer, hvor alt er det samme som nu her hos os, bortset fra, at der på bagerste række her i lokalet sidder en mand med lilla skjorte og kostskoleslips. Ligeledes er der et uendeligt antal universer, hvor alt er det samme,

men hvor en enkelt af tilhørerne her i salen kørte galt på vej her til og altså ikke er til stede. Ligeledes findes der et uendeligt antal universer, hvor alt er det samme bortset fra, at der står en enhjørning og græsser ude for vinduet, et uendeligt antal hvor enhjørningen har musen Rippitjip på ryggen osv. Ja, ifølge flere af disse videnskabelige teorier er det, da variationerne af universer er uendelige i antal, umuligt at forestille sig noget, der ikke allerede findes i virkeligheden. Alt, som kan eksistere, må også eksistere med nødvendighed.

Det betyder så også, at såvel Anna Karenina som Pulp Fiction lige nu foregår et eller andet sted i virkeligheden. Men det betyder så vidt jeg kan se også, at det ptolemæiske univers findes, at Ovids Metamorfoser, Dantes Helvede, Skærsild og Paradis findes nøjagtig, som de er beskrevet. At der findes en verden, hvor skabelsen fandt sted den 5. oktober år 3761 før Kristi fødsel, således som de ortodokse jødemener, at det gamle testamente skal læses.

*

Ser vi nærmere på disse sidste eksempler, så opstår der imidlertid et problem!

Thi så må vi konstatere, at selve tanken om et univers skabt af en almægtig Gud jo udelukker uendelighedstesens påstand om, at alt, som kan eksistere, må eksistere med nødvendighed! Der kan ikke på én gang eksistere et univers med en almægtig Gud og så eksistere andre universer uden en sådan, for en almægtig Gud ville per definition også være Gud for de andre universer.

Selve tanken om en almægtig Gud – dvs. alene den (tilsyneladende) af imaginationskraften fremkaldte forestilling om Gud – ophæver relativismen: Siger man på den ene side, at Gud eksisterer, så er relativismen naturligtvis ophævet, men siger man, at Gud

ikke eksisterer, så har man gjort denne påstand absolut, og så er relativismen også ophævet. Så er Guds ikke-eksistens gjort til det urokkelige fundament, man bygger på og den mur, man spiller op ad. Under alle omstændigheder er Gud i centrum. Enten som eksisterende eller som ikke-eksisterende.

Det er da ret godt klaret at besidde en så stor magt over verden uden at eksistere. Gud kan ganske enkelt, når han en gang er blevet navngivet, aldrig ophøre med at være centrum for al menneskelig tænkning. Han kalder til tro eller til fornægtelse. Gud er endnu mere i centrum for gudsfornægterens liv end for den troendes liv, thi gudsfornægteren er for altid låst fast i sin fornægten, medens den troende kristne af sin tro sættes fri til at leve som Guds frie skabning.

Enhver må med nødvendighed stå i det enten-eller, som afgør den evige salighed. Selve tanken om Gud sætter med nødvendighed mennesket i valget mellem tro og vantro. Og det var vel også dér, Anselm ønskede at sætte mennesket med sit Gudsbevis. Han demonstrerede, at er Gud én gang kommet ind i verden – det være sig blot som en tanke eller et ord – så er det med nødvendighed ham, der dominerer den hele virkelighed. Ja, jeg tror også man kan sige, at hele Johannes Horstmanns forfatter-skab er én lang udfoldelse af Anselms såkaldte ontologiske gudsbevis i Proslogion. En udfoldelse af at mennesket, hvor det end lader tanken føre sig hen, med nødvendighed ender med at stå nøgen over for den Guds virkelighed, som sætter spørgsmålet: Møder du mig i tro eller i vantro?

Derfor ender også den mest indædte ateist med at være Guds nyttige idiot.

Tesen

Linjerne i foredraget "Er det den samme Gud", trykt i Tidehverv marts 2011, som nærvæ-

rende foredrag er en udfoldelse af, lyder:

"Ikke kun den unge generation, men også vores verdensdel som sådan, kan diagnosticeres som en tilsyneladende paradoksal sammensmeltning af en neurotisk narcissist og en selvforagtende suicidalpatient. Ser man nærmere efter, er sammensmeltningen imidlertid slet ikke særlig paradoksal, thi vi mennesker kan formentlig slet ikke undgå at lide af selvhad, når vi ser for længe på vort eget spejlbillede."

Det, syntes jeg dengang, lød ikke kun smart, men også ganske godt og rigtigt. At vores tid og vor tids mennesker i psykologisk og sociologisk forstand lider af en epidemisk narcissisme, og at denne sygdom vokser med en sådan hast, at man ligefrem kan se væksten ved at sætte sig en halv time på et tilfældigt gadehjørne, betragter jeg som så evident, at man knap behøver at bruge tid på at argumentere for det.

Man kan tale om tidens psykologiske narcissisme, hvor simple psykologiske tests kan påvise, at hver ny årgang af unge de seneste 50 år har haft ringere empatiske evner end den forudgående. Den moderne psykologi har da også fornuftigvis gentaget det, som mennesker til alle tider har vidst og givet udtryk for, nemlig at barnet forhold til forældrene i de første leveår er ganske afgørende for barnets sjælelige udvikling.

Ifølge psykiatriske lærebøger skyldes narcissisme mangel på moderkontakt i barnets første år. Og jo værre det er, jo mere infantil bliver narcissismen. Det er vel derfor ganske pudsigt, at vi i en række vestlige lande de seneste 40 år har påbegyndt et verdenshistorisk eksperiment, hvor vi efter få måneder fjerner barnet fra dets mor de fleste af barnets vågne timer og overlader en stor del af forældrenes opdragelsesmæssige autoritet til hyppigt udskiftede offentligt ansatte. Det eneste

stabile i børnenes liv er dem selv, dvs. det stort set tomme kar deres person udgøres af.

Også Homer, Augustin og Shakespeare ville kunne have fortalt, at det kommer der en ny slags mennesker ud af. Huxleys Fagre nye verden er en sådan verden. *A brave new World with such people in it.* (Shakespeares "The Tempest"). En verden hvor den eneste accepterede normalitet er narcissismen. En verden hvor alt drejer sig om selvspejling, og hvor det eneste tabu er at foretage sig noget som helst andet end selvspejling. Stabile forhold er forbudt, og det værste tabu er ordene *fader* og *moder* og *søn* og *datter*. Netop de ord som på forhånd indsætter jeget i relation til et du. I "Fagre nye verden" er det lykkedes at skabe et stabilt samfund med den slags mennesker, men det skyldes kun, at man kemisk forhindrer, at narcissismen kører sit naturlige løb mod selvhad og selvudslettelse. Den eneste person i bogen, der nægter at blive kemisk behandlet, vandrer da også målrettet mod destruktion og selvudslettelse.

*

Parallelt med denne psykologiske narcissisme kan man tale om tidens dannelsesmæssige narcissisme, hvor de seneste generationer stort set ikke er i stand til at lære om andet end deres egen umiddelbare samtid. For det narcissistiske folk er fortidens holdninger naturligvis irrelevante, og så er det også irrelevant, hvilket samfund vi efterlader til de kommende generationer. Et sandt folkestyre giver som bekendt også en vis stemmeret til dem, der kom før os og dem, der kommer efter os. Det er i dette perspektiv, man skal se den nuværende generation af politikeres trang til at begå såvel nationalt som demografisk selvmord. Det er narcissisten, der søger udslettelsen.

Man kan også tale om den

sproglige narcissisme, hvor det gennem årtusinder opbyggede argumenterende sprog er i fuld gang med at blive afløst af sprogformer, der mest af alt består af navlebeskuende følelsesudbrud osv. Enhver, der har med unge mennesker at gøre, kan bevidne deres hjælpeløshed udi de allermest simple sproglige øvelser. Sproget er ikke længere argumenterende, det er rene tomme følelsesudbrud.

En mangeårig censor ved Københavns universitet havde for nylig følgende læserbrev i Politiken. Først understreger han rituelt, at han skam ikke er reaktionær, men et progressivt menneske, som sætter stor pris på ungdommen. Men så kommer han til virkeligheden. Han skriver:

"Denne vinter har jeg igen censureret flere end hundrede opgaver hos blomsten af Danmarks ungdom på kommunikations- og politikstudierne. De skriver som 11-årige, så er det sagt, og de ræsonnerer på nogenlunde samme niveau. Det banale, retstavnningen, først – og her er min egen uofficielle hitliste:

Ingen kan bøje 'synes' i nutid; det bliver altid til 'syntes'. Mangel på nutids-r. (»Jeg lære en masse«). Sammensatte ord i ét ord. Diskussion bliver til 'diskution'. Kommaer som en by i Rusland.

Men retstavning er ikke sagens kerne. Det afgørende er tabet af skriftsprog. Evnen til at fremføre et argument, at gennemføre en analyse, at drage en konklusion. Hovedsætninger, bisætninger og længere tekstafsnit. Sokratiske argumentation: at bygge på logik og alligevel række ud mod tvivlen. For fanden, hvor er den slags tolt long gone. Borte har taget skriftsprogets ræsonneren. Tilbage er tale-sprogets følelser, fornemmelser og fordomsfulde værdidomme.

En virksomhed, der er 'latterlig'. En politiker, der er 'komplet idiot'. Håndfaste domme afsagt af 22-årige analysere fulde af selvtilid. Lad mig give et typisk eksempel: Eksamensopgaven lyder på en analyse af virksomhed X's udfordringer og muligheder i for-

hold til en kommende politisk lovgivning, der skærper kvalitetskravene til virksomhedens sukkerholdige produkter. Besvarelsen bør således indeholde data, argumentation og en række anbefalinger, som den studerende forholdes sig ydmygt og diskuterende til. Virkeligheden er oftest en anden: I tidens stil får vi en voldsom ophobning af 'synsninger' på det allermest overfladiske spinplan. Virksomhedens direktør skal f.eks. »gå på tv«, ellers er han »helt til grin«.

Man kan jo mene, som progressive sprogforskere ynder at gøre det, at »levende« sprog kun vidner om sproglig »kreativitet«. At unge mennesker nu som altid jonglerer med de semantiske muligheder, hvorfor udviklingen aldrig kan være andet end »spændende«. Men jeg tror faktisk, at »udviklingen« har karakter af afvikling, og at George Orwell havde ret: Opløsningen af sproglige kompetencer medfører nødvendigvis en erosion af tankekraft og et goddag til den selvskabte fascisme.”

Han har ganske ret. (Bortset fra at virkeligheden langt bedre kan sammenlignes med Fagre nye verden end med 1984.)

For ca. 250 år siden fik danske sognepræster brev fra kongen, hvor de blev bedt om at meddele, om de fandt det gavnligt at oprette skoler i sognene. På den egn, hvor jeg er præst, lød svarene, at det var skam ikke nødvendigt, thi præsterne kunne konstatere, at ungdommen læste udmærket! ungdommen var i stand til flydende at læse den hellige skrift, katekismusskrifter osv. Dvs. at 14-årige vestjyder for 250 år siden – vestjyder hvis hele dannelse var blevet skænket dem af deres mor ved langbordet i hytten med lergulv – var i stand til at læse længere og langt mere komplicerede ord og sætningskonstruktioner, end unge i dag kan efter mange års skolegang.

Jeg har i mine skabe nogle gamle breve fra mit sogn. F.eks. breve skrevet for mere end hundrede år siden af unge mennesker, medens de var ude at tjene.

Unge mennesker som efter 5-6 års sporadisk skolegang i vinterhalvåret ikke blot har den pænesteste og mest formfuldendte skrift, man kan tænke sig, men som også har en formuleringsevne og en bredde i ordforråd og sætningskonstruktioner, der langt overgår nutidens universitetsstuderende.

Hvor der er simpelt sprog, er der som bekendt også afstumpet følelsesliv. Den, der kun kan formulere sig i hovedsætninger, kan groft sagt også kun føle i hovedsætninger. Det er i dag ikke kun skriftsproget, men det ræsonnerende sprog i det hele taget der mangler. Man fastholdes i det infantile stadi, hvor sproget eroderes til at være et redskab for rent subjektive følelsesudbrud.

Enhver kan konstatere, at den samlede medieindustri og den samlede film- kunst- og kulturverden de seneste 30 år er blevet radikalt infantiliserede. Det sammen gælder humanvidenskaberne, hvor postmodernisme, dekonstruktivisme og socialkonstruktivisme blot er forskellige måder at sige: der findes ingen historie, der findes ingen tekster, og der findes ingen omverden. Alt er konstruktioner i mit eget hoved. Således som socialkonstruktivismens superstjerne, Gerges, med studentikost hovmod har formuleret det:

”Men lad os se på den konfiguration, jeg kalder mit skrivebord. I min verden er skrivebordet et fast legeme, mahognibrunt, vejer ca. 90 kilo og er lugtfrit. Men atomfysikeren har en anden tilgang til denne konfiguration og fortæller mig, at det, når alt kommer til alt, ikke er et fast legeme (men primært udgøres af tomt rum); psykologien informerer mig om, at det ikke har nogen farve, (da farveoplevelsen produceres af lysbølger, der reflekteres på nethinden); rumforskeren erklærer, at det kun tilsyneladende vejer 90 kg. (idet vægt afhænger af det omgivende gravitationsfelt); og biologien gør gældende, at min lugtesans er underlegen i forhold til min hunds, for hvem skrivebordet afgiver righoldi-

ge lugte. Uanset hvor omhyggeligt jeg måtte iagttage mit skrivebord, så ville jeg aldrig nå frem til en eneste af disse konklusioner.”

Gerges går så herfra til Wittgensteins sprogspil over Saussures ”signifiant og signifié” og frem til Derridas ”signifiant for signifiant” og hans afskaffelse af enhver iboende sproglig mening.

Hvor studentikos Gergens argumentation end forekommer, så er den ganske repræsentativ. Postmodernisme er akademisk narcissisme. Det er forskeren forvandlet til den slimede Gollum, manisk optaget af sin egen navle. Det kan kun kaldes ganske symptomatisk, at man nu kan blive ph.d. på musikvidenskab uden at være i stand til at læse noder! Sådan må det være, når virkeligheden, dvs. musikken, er væk og alt er signifiant for signifiant. Til gengæld kan man så nogle socialkonstruktivistiske fraser. Det er humaniora, der nedlægger sig selv i narcissistisk suicidalisme. Således er der også politisk, kulturelt og folkeligt en lige linje fra selvoptaget til selvdestruktion.

En sammenhæng som manifesterer sig i et utal af sammenhænge såvel individualpsykologisk som civilisationshistorisk.

Mennesket er, som Grundtvig siger det, skabt med øjet himmelvendt, og så snart det mister sansen for himlen og i stedet ser på sig selv, bliver det selvdestruktivt. Når mennesket sætter sig selv i centrum, destruerer det sig selv. Thi mennesket er ikke skabt til at have sig selv i centrum. Mennesket er skabt til at have øjet himmelvendt.

Hermed har jeg også svaret på det vigtigste af alle spørgsmål i vor tid. Million-dollar spørgsmålet som lyder: Hvorfor lider den vestlige civilisation af et aldeles tøjlesløst og suicidalt selvhad? Et selvhad som på kun 140 år har forvandlet Europa fra at være verdenshistoriens største civilisationshistoriske, kunstneriske og økonomiske

succes til nu at være, hvad der for hvert år ser mere og mere ud som de sidste stadier af sin dødskamp.

Det selvindlysende svar, som jeg også selv ofte har forsøgt mig med, og som jeg her kort vil ud- dybe og supplere, er naturligvis, at enhver civilisation dør, når den overskærer forbindelsen til de rødder, hvorfra den henter sin næring. Det svarer til, at man ved et trylleslag fjernede fundamentet under et hus. I krisetider, i tider, hvor stormen suser, kanonerne tordner, og alskens tsunamier vælter ind over molerne, i sådanne tider skal man ikke svække sit fundament, man skal forstærke det. Dvs. at man i endnu højere grad end sædvanlig skal besinde sig på sit åndelige fundament. På det man holder for sandt, og som ens civilisation bygger på.

Men det modsatte er sket. Op- løsningen kom, medens der slet intet pres var på vesterlandet. Alle stormene, alle bomberne og alle tsunamierne er kommet indefra. Da hele verden var overvundet, og verden lå for vesterlandets fødder, netop da opgav vi ævred.

*

Den programmatisk mest sande bog om det tyvende århundrede er vel Hamsuns SULT fra 1890. 1890 er så tæt, vi kan komme på den vestlige verdens videnskabelige, dannelsesmæssige, demografiske og materielle højdepunkt. Denne verdensbeher- sker mister så pludselig sin evne til at leve. Han går rundt midt i Norges og hele vestens buldren- de højkonjunktur med nye daglige teknologiske underværker. Men han kan ingen åndelig føde finde i det. Derfor er sulten den bedste metafor for hans åndelige tilstand. Der er ingen føde, der kan give ham mening og retning i livet.

Vi møder den samme prota- gonist i næsten alle store roma- ner fra det 19. århundredes slut-

ning. Den unge helt, der kastes ud i verden, men som af en el- ler anden forhekselse er blevet drevet til at tro, at alt er tomhed. Dannelsesromanen forvandlet til nedbrydningsroman.

Alle disse unge studerende på randen til det tyvende århundre- de står uden noget åndeligt fun- dament. *Den rude, de skulle se ud af for at opdage verden, er blevet sort, så de kun kan se deres eget spejlbil- lede i den.* Som at køre i tog om natten. Verden buldrer måske(!) forbi uden for, men du ser kun dit eget ansigt. Jo mere de ser, jo mere foragt får de for det, de ser, jo mere hentæres de af sulten og opløses i intetheden. Thi menne- sket er ikke skabt til at se sig selv i spejlet, mennesket er skabt til at se gennem vinduet til himlen. Skabt med øjet himmelvendt.

Hamsuns "Sult" er en dannel- sesroman, hvor der intet er at danne sig hen imod, og hvor pro- tagonisten derfor tæres hen. Ja, han kan reelt ikke længere se no- get uden for sig selv. Han går i sin egen klokke og ser kun sit eget spejlbillede. Han foragter spejl- billedet og lader det skrumpe.

Franz Kafka skrev sin novelle "Sultekunstneren" 30 år senere, end Hamsun skrev "Sult", og der lader han Sultekunstneren, som var blevet beundret for sin afhol- denhed, slutte sit liv med følgen- de indrømmelse:

"Men I skulle ikke have beundret den," sagde sultekunstneren. „Godt, så beundrer vi den altså ikke,“ sagde opsynsmanden, „hvorfor skal vi da ikke beundre den?“ „Fordi jeg må sulte, jeg kan ikke andet“, sagde sultekunstneren. „Vil man nu bare se,“ sagde opsynsmanden, „hvorfor kan du da ikke andet?“ „Fordi jeg“, sagde sultekunstneren, løftede sit lille hoved en smule og talte med læberne spidset som til et kys lige ind i opsynsmandens øre, for at intet skulle gå tabt, „fordi jeg ikke kunne finde den spise, som jeg kan lide. Havde jeg fundet den; tro mig, jeg ville ikke have vakt den mindste opsigst, men have spist mig mæt som du og alle andre.“ Det var de sidste ord, men end-

nu i hans brystne øjne var den faste, om end ikke længere stolte overbevisning om, at han sultede videre.

„Sku' vi så få ryddet op!“ sagde opsynsmanden, og man begravede sultekunstneren med samt hans halm. Men ind i buret satte man en ung panter.“

Den rette føde mangler. Fun- damentet mangler. Det funda- ment, der kunne sætte menne- sket frit i verden og give det mu- ligheden for at være det, det er skabt til at være.

*

Hvad ville der ske, hvis man f.eks. fjernede de 100.000 træstammer, der i 1630-erne blev hamret ned i Venedigs mudder for at danne fundamentet under kirken San- ta Maria della Salute? Ja, så ville den snart 400 år gamle smukke barokkirke begynde at synke og blive opløst af lagunen. Også civilisationer bæres af deres fundament. Ikke desto mindre er alle de stammer, der bar den europæiske civilisation, fjernet, og nu synker den hastigt ned i hi- storiens sorte hul.

Santa Maria della Salute i Ve- nedig blev opført lige efter, at pe- sten i 1629 endnu en gang hav- de udsløttet mellem en tredjedel og halvdelen af byens befolkning på et enkelt år. Det var sket igen og igen over hele Europa lige fra 1347, og det blev ved med at ske frem til det sidste pestudbrud i Messina i 1743. Men langt fra at svække Europa, så havde de 400 års næsten uafbrudte pestepide- mier hver gang virket galvanise- rende.

Hvad gjorde Venedig, da Pe- sten i 1629 havde udsløttet op mod halvdelen af befolkningen. Mistede man modet? Valgte man at sulte sig ihjel i et infantilt op- rør mod Gud? Nej, man ham- rede 100.000 egestammer ned i mudderet til en enkelt kirke, og man forstærkede derved såvel sit materielle som sit åndelige fun- dament.

Sådan var reaktionsmønsteret stor set ved hver eneste krise, det kristne Europa mødte fra Karl den store og frem til Napoleonskrigene. Man bekendte hver gang, at for de gamle som faldt er der ny overalt, og de vil komme, hver gang der bliver kaldt. De Europæiske folkeslag havde en selvtillid og en indre styrke, der aldrig før var set i verden. Bortset naturligvis fra et enkelt tilfælde, nemlig det folk, som hver eneste kristne nation er en kopi af, nemlig Israels folk. Dette folk eksisterede før Europa, og det vil også eksistere efter, at de europæiske folk evt. har nedlagt sig selv. Israel er ganske typisk det eneste vestlige land, der stadig definerer sig som et religiøst og historisk defineret hjemland for et ganske bestemt folk.

Det had til Israel og til jødedommen, som i disse år spreder sig i Europa, og som spreder sig allermest blandt dem, der betragter sig selv som progressive, skyldte lige præcis, at nutidens Israel er alt det, som Europa var, før det begyndte på sin karriere som sultekunstner. Hadet til Israel er en sublimering af Europas had til sig selv. Ønsket om Israels tilintetgørelse er et sublimeret ønske om sin egen udslettelse. Det er antisemitismen formentlig altid.

Tænk omvendt, hvis alle vestlige lande havde en selvtillid og en viljestyrke som Israel. Tænk hvis vi bare havde fødselsrater som jøder i Israel. Så ville også fremtiden tilhøre den europæiske civilisation. Ligesom for sultekunstneren er selvudslettelsen aldeles selvalgt for Europa.

*

Hvad er det, som Gud gennem sine udvalgte profeter igen og igen siger til Israels folk? Han siger, at hvis de vender deres ansigter bort fra den sande Gud og hen mod afguderne, dvs. mod deres eget begær, vil de miste alt, og så deres land. De vil blive så godt

som udslettet som folk, thi det er intetheden, de vender sig imod. Når Gud for alvor vil straffe menneskene, så giver han dem det, de begærer. Kun en lille rest vil være tilbage, og først når denne rest omvender sig, vil Gud atter se i nåde til sit folk. Sådan siger Historiens Herre til Israels folk, og vi véd som kristne, at Israels folk vil være iblandt folkeslagene indtil tidernes ende, hvor også Israel vil vende sig til Kristus og gå ind til sin ganske særlige rolle i Guds rige. Ja, at det jødiske folk skal bestå, det ved vi, men at de Europæiske folk skal bestå, det er langt mere usikkert. Det ser ærlig talt ikke længere ud til det.

Europa mistede for 140 år siden evnen til at se andet end sit eget spejlbillede, det fik sig selv som perspektivisk centrum, gjorde sig selv til sit eget fundament. Og i samme handling blev det grebet af et ubændigt selvhad. Europa så for længe på sit eget spejlbillede og kom derved til at hade sig selv og ønske sin egen udslettelse. De 100.000 egebjælker under kirken blev fjernet, og bygningen sank i grus. Thi når mennesket ser på sig selv, ser det intetheden.

Augustin

Her skal jeg så understrege, at dette foredrags overordnede tese om det selvcentrerede individs og den selvcentrerede kulturs selvdestruktion, dvs. tesen om sammenhængen mellem narcissisme og suicidal kærlighed til intetheden ikke er min egen. Det er en tese, der danner et hovedspor Bibelen igennem, og som f.eks. udgør fundamentet for Augustins hovedværk: "De Civitate Dei." I sit opgør med manikæismens dualisme afviser Augustin, at det onde og destruktive i verden kan være en selvstændig kraft. Da alt værende er skabt af Gud, kan intet værende være ondt. Alt værende er godt. Augustin skriver:

"Lad dette være sagt, for at ingen i

forbindelse med de frafaldne engle skal mene, at de kunne have en anden natur, som var den fra et andet princip, eller at Gud ikke er oprindelsen til deres natur.

Enhver vil des lettere og hurtigere holde sig fri af dette hæresi, jo klarere han er i stand til at forstå det, som Gud sagde ved englen, da han sendte Moses til Israels børn: Jeg er den, som er?

For eftersom Gud er den højeste væren, det vil sige i allerhøjeste grad er, og derfor er uforanderlig, gav han de ting, som han skabte af intet, at være, men ikke at være i højeste grad, således som han selv er. Og han gav noget at være mere, andet mindre, og således gav han naturhelhederne en orden med forskellige værenstrin.

[...]

Der er derfor ingen natur, der er modsat den natur, der i højeste grad er, og som gør, at hvad som helst der er, er til, undtagen den natur, som ikke er. For modsætningen til det, som er, er klart ikke at være. Derfor er der ingen væren, der er modsat Gud, det vil sige den højeste væren og oprindelsen til alle værensenheder, af hvad slags de end er."

Når alt er skabt af Gud og derfor ikke skabt ved brug af noget på forhånd værende, men netop skabt af intet ved Guds ord, så kan der ingen steder være kommet noget ondt ind i skabningen. For det første er alle former for væren skabt af Gud og derfor med nødvendighed skabt gode. For det andet har alt eksisterende kun væren ved i en vis forstand at være en del af Gud, idet al væren er indsat i et værenshierarki, hvor Gud er det højeste trin, uden hvilket ingen af de andre trin ville være til. For det tredje er mennesket, til forskel fra de andre skabninger – bortset fra englene – skabt i en ganske særlig relation til Gud, nemlig til at erkende sin plads i hierarkiet og til at se op mod det punkt, hvorfra det har dets væren. Augustin skriver:

"Gud skabte altså mennesket i sit billede. For han skabte mennesket en sjæl, hvorved det gennem fornuft og indsigt kunne overgå alle dyr på jorden, i vandet og i luften; for de havde ikke en sådan ånd."

Mennesket er skabt med øjet himmelvendt, hvilket er det samme som at sige, at mennesket er skabt til at finde hvile i Gud. Men, må man så spørge: Når alt værende er skabt af Gud og dermed skabt godt, hvordan kan der så være synd i verden, hvordan kan mennesket med sin vilje ønske at handle mod Guds lov? Det kan mennesket, fordi det, ligesom englene, er skabt i Guds billede, dvs. med en i sandhed fri vilje: Friheden består naturligvis også – da såvel engle som mennesker er skabt af intet – af friheden til at vende sig bort fra Gud og derved bort fra friheden og eksistensen i det hele taget. Det kan såvel engle som mennesker. Forskellen er, at englernes valg var i evigheden en gang for alle, medens menneskets valg er i tiden. Men i begge tilfælde vender den faldne sig bort fra Gud i hovmod, dvs. i kærlighed til sig selv. Syndefaldet bestod for mennesket ikke i, at det spiste af frugten, men i den forudgående selvvalgte korrupsion af viljen. Augustin skriver:

"Og dette frafald er frivilligt, for, hvis viljen havde holdt urokkeligt fast ved kærligheden til det højere og uforanderlige gode, som gav den lys til at se og glød til at elske, ville den ikke have vendt sig derfra til at blive optaget af sig selv. Så ville den heller ikke være blevet formørket og kold, så kvinden kunne tro, at slangen talte sandt, ej heller ville manden have sat kvindens vilje over Guds bud."

Syndefaldet er, at menneskets vilje fra at være vendt mod Gud vender sig mod sig selv. Synden er indkrængethed i sig selv, dvs. narcissisme, selvkærlighed, hovmod, *superbia*. Den centrale af de syv dødssynder.

*"Og hvad kan endvidere være begyndelsen til den slette vilje om ikke hovmod. For begyndelsen til al synd er hovmod (*Superbia*). Og hvad er hovmod om ikke attrå efter en falsk storhed? For det er falsk storhed at forlade det udgangspunkt, som sjælen bør holde fast ved, og på den måde gøre sig selv til udgangspunkt. Det sker, når et menneske er alt for optaget af sig selv. En sådan selvoptagethed foreligger, når man falder fra det uforanderlige gode, som man skulle være mere optaget af end af sig selv."*

At være i synden er at søge sig selv, dvs. at tro, at menneskets urolige hjerte kan finde hvile i sig selv. Mennesket er skabt med øjet himmelvendt, og synden er at vende øjet væk fra himlen og mod menneskets egen navle.

Men hvad er det så, mennesket ser, når det fryser fast i den blinde stirren på sin egen navle? Ja, det svarer Augustin på samtidig med, at han svarer på, hvordan den onde vilje kommer fra. Han skriver:

"Ingen skal derfor søge efter en virkende årsag til den onde vilje. For den er ikke virkende, men manglende, eftersom heller ikke den onde vilje er en virkning, men en mangel. For at vende sig fra det, som er i højeste grad, til det, som er i mindre grad, det er begyndelsen til at have en ond vilje. Endvidere: At ville finde årsagerne til disse mangler, når årsagen som sagt ikke er virkende, men manglende, det svarer til, om nogen vil se mørket eller høre stilheden."

Der kan naturligvis ingen årsag være til det onde, og den onde vilje kan ikke stræbe mod noget ondt, thi det onde er jo *ikke-værende*. Det er så netop, hvad det onde stræber mod. Det er, hvad det hovmodige jeg stræber imod: *Intetheden*. Ikke-væren. Eller med Derrida: **VÆREN**.

Mennesket er skabt af *intet*, og når mennesket i narcissistisk hovmod vender sig mod sig selv, ser det intet andet end den tom-

me *intethed*. Den rene selvkærlighed er kærlighed til udslettelsen. Det er nihilisme. Det så Augustin så klart som nogen, og det var i kirken, han lærte det. Men hvordan kunne denne viden så forsvinde igen. Hvordan kunne kristenheden blive til post-kristenheden og hvordan kunne denne postkristenhed blive til *Fagre nye Verden*? Ja, for at forstå dette må vi bevæge os 1200 år frem i tiden.

Descartes

Det var formentlig en iskold og stormfuld nat. En kold nederlandsk nat i 1630'erne. Midt i den koldeste del af 1600-tallets lille istid, medens trediveårskrigen bølgede frem og tilbage og for alvor blev mudret, da det katolske Frankrig intervererede på svensk protestantisk side og kejser Ferdinand lod sin egen dygtigste General, Jyllandserobreren Wallenstein, myrde.

Richelieu styrer de fleste brikker på det europæiske skakbræt, og D'Artagnan er alene om at gøre Paris' gader usikre. Aramis er gået i kloster, Portos har giftet sig med den rige enke, og Athos har trukket sig tilbage til sit slots ensomme melankoli. 'De tre Musketere' slutter som bekendt med belejringen af La Rochelle i 1628, hvor Richelieu vinder en af sine store triumfer. Også filosofen og videnskabsmanden *René Descartes* var med i denne belejring. Han havde deltaget i en række felttog på de kejserlige troppers side i trediveårskrigens første år, og var, efter et par år med intellektuelle sysler i Paris, nu med igen.

Han *kan* have mødt den historiske person D'Artagnan, der også i virkeligheden var først løjtnant i garden og siden leder af musketerkorpset, og som også i virkeligheden deltog i utallige hemmelige intriger, deriblandt Mazarins landsforvisning og Finansminister Fouquets arrestation.

Ja, den unge og meget begavede Rene Descartes, der på en fornem jesuitterskole havde fået den bedste uddannelse tiden kunne

byde på, og som allerede var ganske anerkendt i Paris' intellektuelle kredse, har formentlig været til sejrsmiddag med D'Artagnan i La Rochelle. Men allerede året efter, i 1629, altså netop det år, hvor Venedig blev ramt af den førnævnte pest, trak Descartes sig tilbage til Nederlandene for at komme væk fra det pulserende liv og få bedre tid til sit egentlige livsprojekt.

I de år, hvor man hamrede 100.000 egestammer ned i Venedigs mudder, hvor Santa Maria della Salute skulle stå, sad Descartes og udtænkte den intellektuelle maskine, der skulle få fundamentet op igen. Descartes ikke blot tænkte og tænkte, han tænkte om at tænke. Kan jeg erkende noget som helst? tænkte han. Kan jeg erkende noget om mine omgivelser. Findes der en by rundt om mig? Ja, jeg kan huske, jeg har gået i gaderne, men det kunne jo også blot være noget, jeg har drømt. Findes dette værelse, jeg sidder i mon overhovedet. Eller de ting, jeg har i værelset. Findes de? Kan jeg blot være sikker på de nærmeste sansbare tings eksistens, så ville meget være nået. Men kan jeg det?

Se nu f.eks. på dette voks, jeg har på mit skrivebord: Det har en bestemt hårdhed, en bestemt lugt, en bestemt farve. Derfor kalder jeg det voks. Men hvis jeg nu varmer vokset op, så forsvinder dets duft, det bliver flydende, og det får en helt anden farve. Alle de egenskaber, der fik mig til at kalde det voks, er væk. Før fortalte mine sanser mig en ting om det, der ligger på borget, nu fortæller de mig noget andet. Nu kan jeg kun sige, at det, der ligger på bordet, er noget, der har udstrækning i rummet, og som forandrer sig.

Hvordan kan jeg overhovedet vide, at det er det samme, altså voks, som stadig ligger der? Ja, det kan jeg, fordi jeg har stået og set på ændringen. Men det eneste, jeg har set, er forandring, jeg har ikke set tingen bagved forandringen. Tænk nu, hvis mine san-

ser snød mig. Tænk nu, hvis der i virkeligheden sker noget helt andet på skrivebordet end det, mine sanser fortæller mig. Ja, tænk nu, hvis mine sanser er lige så foranderlige som vokset og ser og opfatter forskelligt fra øjeblik til øjeblik. Eller tænk nu, hvis mine sanser i det hele taget er en illusion. Tænk nu, hvis det alt sammen er noget, jeg drømmer, eller tænk nu, hvis verden styres af en ond dæmon, der bare bilder mig ind, at jeg sanser verden, mens jeg slet ikke gør det i virkeligheden.

Således filosoferede Descartes, og han ville selvfølgelig have været ganske begejstret for Wachowski-brødrenes udmærkede film "The Matrix", hvor hovedpersonen, spillet af Keanu Reeves, finder ud af, at den verden, han bevæger sig rundt i, i virkeligheden er et computerspil, og at hele den fysiske verden kun er en illusion. Jordkloden ligger i virkeligheden øde hen, og hans virkelige krop er gemt af vejen i en gelemasse, fordi nogle parasitiske maskiner har brug for den.

Selv en geleindsvøbt hjerne har imidlertid brug for normale sansindtryk for at fungere. Derfor har maskinerne koblet hjernerne op på et computerprogram, "the matrix", der forestiller den verden, der engang eksisterede. I den verden kan man føle glæde og være lykkelig, og den er for så vidt god nok. Problemet opstår først, når man begynder at tvivle på dens virkelighed. Når man siger *Dubito, Jeg tvivler*.

I filmen 'The Matrix' får hovedpersonen vished om, at den verden han lever i, kun er en matrix, kun er en illusion. Det gør ham for alvor fremmedgjort i en tilværelse, han allerede på forhånd var hjemløs i. Denne vished tvinger ham så at sige til at gå på jagt efter den virkelige virkelighed.

*

Det samme problem havde Descartes haft lige siden sin tidligste ungdom. Det ved vi, fordi De-

scartes selv i sit senere så berømte værk, Om Metoden, beskriver sin intellektuelle udvikling ganske indgående. Han skriver om sin skolegang på jesuiterkollegiet i La Fleche, der blev regnet for den måske bedste skole i Europa:

"Jeg er blevet opflasket med bøger lige siden min barndom, og fordi man overbeviste mig om, at man ved hjælp af dem kunne erhverve en klar og sikker erkendelse af alt det, som er nyttigt for livet, nærrede jeg et stort ønske om at kende dem. Men så snart jeg havde færdiggjort alle de studieførløb, efter hvilke man sædvanligvis bliver modtaget i de vises rækker, skiftede jeg fuldstændig mening. Jeg var rådvild over så mange tvivl og fejltagelser, at jeg ikke synes at have fået andet ud af at ville uddanne mig, end at jeg var blevet klar over min egen uvidenhed."

Descartes vedgår, at han får umådeligt meget ud af sprogundervisningen, at skønlitteraturen opvækker sindet, at historieundervisningen ophøjer sindet, at læsningen af alle de gode bøger er som at konversere med forgangne århundreders mest agtværdige mennesker, at poesien er bedårende, at veltalenheden er smuk osv. osv. Men alle disse sproglige studier er, mener Descartes, ligesom at rejse. Ligesom man bliver hjemløs, hvis man ikke vender hjem fra sine rejser, således bliver man åndeligt hjemløs, hvis man bliver i de deskriptive studier og ikke vender hjem, dvs. ikke kommer frem til hvilken sandhed, der kan udtrækkes af dem. Hvad er virkeligheden? Hvad er sandheden? Det gav skolen og bøgerne intet svar på. Descartes skriver:

"det er derfor jeg, lige så snart, som alderen tillod mig at forlade min læreres opsyn, helt opgav de boglige studier ... og jeg besluttede mig for ikke at søge nogen anden viden end den, som jeg kunne finde i mig selv eller også i verdens store bog."

Jo mere han lærer, jo mere ser han, at man til forskellige tider

mener forskellige ting. Verden forekommer ham mere og mere relativ. Han kommer frem til det samme åndelige sted, hvor Augustin var, da han forlod manikæerne og blev skepticist. Augustin skriver sådan cirka midt i Beken- delser:

"Ligesom akademikerne, tvivlede jeg da om alt."

Descartes første reaktion er at rejse ud i verden, og da det er ved trediveårskrigen udbrud, er det som ansat i hæren, han rejser. Den 10. november 1619 ligger han med den bøhmiske hær, der kæmper på kejserens side, i vinterkvarter i den tyske by Neuberger. Midt i den krigshærgede by er han alene i et indelukket brændeovnsopvarmet rum. Her konkluderer han, at hans studier i verden ikke har hjulpet ham mod den relativisme, han fik ud af skoletiden. Han skriver:

"Men idet jeg lige siden skoletiden lærte, at man ikke kunne forestille sig noget så mærkeligt og utroligt, at det ikke havde været sagt af én af filosofierne, og idet jeg siden hen under mine rejser har indset, at alle de som har nogle helt modsatte opfattelser end vore egne, ikke af den grund er barbarer og vilde, men at flere af dem bruger fornuften lige så meget eller mere end os, og idet jeg har overvejet, hvor meget det samme menneske med det samme sind, idet det siden sin barndom var opvokset blandt franskmænd eller tyskere, bliver forskelligt fra det, de ville være, hvis de altid har levet blandt kinesere eller kannibaler, og hvordan den samme ting, endda helt ned til vore tøjvaner, som vi kunne lide for ti år siden, og som vi måske igen vil kunne lide, før der er gået ti år, nu forekommer os ekstravagante og latterlige, sådan at det mere er sædvanen og forbilledet som overbeviser os om, at der ikke er nogen sikker erkendelse, og at stemmeflerhed alligevel ikke er et bevis, der betyder noget for de sandheder, der er lidt vanskelige at finde frem til, fordi det er meget mere sand-

synligt, at en enkelt person har fundet det, end at et helt folk har gjort det."

Ad mange veje kommer Descartes nu frem til, at det bedste ville være, om han begyndte helt forfra på at opbygge et fundament for sine tanker. Han vil ganske enkelt udføre en total 30-årskrig, en udslettelseskrig, mod alle eksisterende tankebygninger og så se, om han kan starte forfra og bygge noget helt nyt op.

"Som et menneske der går alene og i mørke, besluttede jeg mig til at gå så langsomt frem og med så stor varsomhed i alle ting, at hvis jeg ikke kom særlig langt, så undgik jeg i det mindste at falde."

Og langsomt gik han frem. Først i 1637 udgiver han sin "Afhandling om metoden", hvor han første gang fremsætter sin erkendelsesteori. Det gør han så igen i 1641 i "Meditationer over den første filosofi" og igen i 1644 i "Filosofiens principper". Men der findes et brev fra 1630 skrevet af Descartes til Marin Mersenne, som jeg finder ganske interessant, da det formentlig forklarer, hvad årsagen til Descartes' skepticisme i virkeligheden er.

Mersenne var munk i Mininordenen. En streng vegetarisk aflægger af Franciskanerordenen, grundlagt af Frans af Paola i 1435. Det eneste, der er tilbage af denne orden i dag, er så vidt vides Den Bayeriske Paulanerøl. Bryggeriet er grundlagt af Mininmunke, og øllen er altså opkaldt efter Frans af Paola. Om Mininordenen var en særlig radikal nominalistisk del af franciskanerordenen skal jeg ikke kunne sige, men medens Descartes boede i Paris, var Fader Marin Mersenne fra denne orden under alle omstændigheder hans mentor. Det var ham, der fik Descartes til at begynde at samle sine

tanke på skrift og fik hans tidlige skrifter om fysik, astronomi og erkendelsesteori i omløb.

De fleste af disse skrifter er gået tabt, men et af disse tabte skrifter handlede, som det vil fremgå, om de universelle fysiske love. Dette skrift får nu Fader Marin Mersenne til at skrive til Descartes for at spørge, hvad de fysiske love betyder for spørgsmålet om Guds frihed. Når Descartes kalder de matematiske love for universelle, hvad er så Guds stilling i denne universalitet? Er han underkastet den? Descartes svarer:

"Men jeg afstår ikke fra i min fysik at berøre flere metafysiske spørgsmål og i særdeleshed dette her: At de matematiske sandheder som De kalder for evige, er blevet etableret af Gud og beror fuldstændig på ham, lige så vel som alle de andre skabninger. Det er faktisk at tale om Gud som en Jupiter eller Saturn og underkaste ham Styx og skæbnen at sige, at disse sandheder er uafhængige af ham. Jeg beder Dem om ikke at være bange for at bedyre og bekendtgøre overalt, at det er Gud, som har etableret disse love i naturen, ligesom en konge etablerer nogle love i sit kongedømme.... Tværtimod kan vi ikke forstå Guds storhed selvom vi kender den. Men netop det at vi anser den for uforståelig, får os til at værdsætte den endnu mere."

Descartes tilslutter sig her og andetsteds et voluntaristisk gudsbillede. Han gør det på god muslimsk vis for at forsvare Guds storhed! (Han fatter ikke kristendommens hemmelighed, nemlig at Gud viser sin almægtighed ved at ydmyge sig og underkaste sig sin egen lov).

Alle de love, der er sat ind i verden, er, siger Descartes, sat ind i verden ved Guds arbitrære vilje. Han kunne for så vidt lige så vel have indsat nogle andre. Det eneste vi ved om Gud er, at han har magten til at være til i alt det, som er til. En sådan Gud kan man vel underkaste sig, men man kan ikke bygge et verdensbillede på troen på ham.

Der er ingen logos, ingen tre-enighed. Det er ikke imod Guds væsen at handle fornuftsstridigt, thi Gud er ikke bundet af noget. Descartes bevæger sig så langt ud i sit forsvar for Guds frihed, at han hævder, at Gud, hvis det passer ham, kan skabe trekanter, hvor vinklerne er mere eller mindre end 180 grader, han kan skabe cirkler, hvor radius er forskellig, og han kan ophæve modsigelsens grundsætning. Derfor kan Gud ikke være det arkimediske punkt, hvori Descartes tvivlende ego kan finde hvile. Men hvor finder han så det arkimediske punkt? Han skriver i "Meditationer over den første filosofi":

"Da Archimedes skulle flytte jordklo- den, forlangte han kun ét punkt, som stod fast og urokkeligt. Tilsvarende kan jeg med rette gøre mig store forhåbninger, hvis jeg er så heldig at finde én ting, som er sikker og ubetviv- lelig."

Dette punkt når Descartes også endelig frem til.

"Jeg havde nu overbevist mig om at der absolut intet er i verden, ingen himmel, ingen jord, ingen kroppe, ingen bevidstheder. Følger det nu heraf at jeg selv heller ikke eksisterer? Nej. Hvis jeg overbeviser mig selv om noget, eller hovedet tænker, så må jeg sandelig eksistere. OG er der en al- mægtig bedrager som bevidst og uaf- brudt bedrager mig, så må jeg også nødvendigvis eksistere, da han jo be- drager mig. Lad ham bedrage mig så meget han kan, han kan aldrig be- virke at jeg ikke er noget, så længe at jeg tænker at jeg er noget. "Jeg tænker, jeg eksisterer". "Jeg er, jeg eksisterer" er sandt med nødvendighed"

Og i *Om metoden* skriver han:

"Men lige straks efter blev jeg op- mærksom på, at selv om jeg nu alt- så ville tænke, at alt var falsk, så var det absolut nødvendigt, at jeg, som tænkte det, var noget. Jeg mærkede mig, at denne sandhed: "Jeg tænker,

altså er jeg til, var så fast og sikker, at alle skeptikernes dristigste formod- ninger var ude af stand til at rokke den, og derfor syntes jeg, jeg uden be- tænkelighed kunne antage den som den første grundsætning i den filoso- fi, jeg søgte."

Jeg tænker, altså er jeg, skriver Descartes. *Cogito ergo sum*. Eller andetsteds: *Dubito ergo sum*, jeg tvivler altså er jeg. Af dette arki- mediske punkt lader han så den verden, han netop har tvivlet bort, genopstå som Fugl Fønix af asken. Her er vi ved det nær- meste, man kan komme det moder- ne sammenbruds filosofiske fødselsøjeblik. Det er naturligvis en helt anden verden, der opstår af asken. En verden, hvor subjek- tet er det arkimediske punkt, og hvor alt andet grundlæggende er relativt.

Descartes tager udgangspunkt i den radikale relativisme og med dekonstruktivismen og so- cialkonstruktivismen er vi atter i den radikale relativisme. Det eneste, der står tilbage, er subjek- tet der tvivler. Hvor Augustin fandt det arkimediske punkt i Logos, i Guds selvåbenbaring, så fandt Descartes det arkimedi- ske punkt i sig selv. Men da men- nesket er skabt af intet, så er det altså intetheden, som er Descar- tes arkimediske punkt. Det er in- tetheden, han søger. *Venichtung. Nirvana. Liebestod*.

Derfor den tilsyneladende pa- radoksale sammensmeltning af megaloman narcissisme og suicidalisme. Der er intet para- doks, thi narcissisme er selvud- slettelse. Det gælder individu- alpsykologisk og det gælder for kulturer og civilisationer. Den vestlige civilisations selvmord er ganske enkelt en integreret del af dens narcissisme. Selvudvik- ling er selvafvikling.

Rent æstetisk betragtet er det blot så umådeligt irriterende, at selvudslettelsen sker gennem en altomfattende infantilisering af det vestlige menneske. Det er så

frygtelig grimt at være vidne til. Johannes Horstman skriver:

"Da atheisten ikke fatter, at det at være menneske er af skabelsens Gud at blive draget til ham, at omvende sig til ham, fordi han har omvendt sig til mennesket, så tvinges han til at søge menneskets fremtid alene i den verden, hvis skikkelse for alles øjne, også for atheistens, forgår, og hans forståelse af, hvad det er at væ- re menneske, kommer derfor uundgå- eligt til at bære det infantiles præg. Atheisten har i sin søgen efter Gud stået ved menneskets grænse, men han har misforstået både grænsen og sin egen situation foran den, og han bliver derfor straffet med selv at blive undermenneske. Han ser ikke det store, som Gud har bestemt mennesket til at være, da han skabte det i sit billede og for sit samfund, men han har nok i det narcissistiske billede af sig selv, som han danner sig ved sin egen fornuft og erfaring. Og så bli- ver det da dette billede, der kommer til at forme ham - han bliver infantil i sin forståelse af, hvad det er at være menneske. Han har gjort sig selv til en dåre ved den visdom, hvori han siger, at der er ingen Gud."

Men Horstman skal nu alli- gevel ikke have det sidste ord. I et foredrag om narcissisme kan det jo ikke passe, at andre end foredragsholderen selv skal være i centrum. Så jeg vil slutte med den opdagelse, jeg gjorde til al- lersidst, da jeg skrev foredraget. Hvad er det nemlig, som Descartes siger, når han siger, *Cogi- to ergo sum* eller *Dubito ergo sum* og derved gør sit eget subjekt til universets centrum og til al tænknings udgangspunkt? Ja, det, han siger om sig selv, er jo, at han er det eneste, der eksisterer af sig selv. Og hvad kan han så si- ge om sig selv? Han siger: *Jeg er den jeg er*. Han kalder sig selv ved Guds navn.

Det moderne menneske ikke blot søger udslettelsen. Han for- tjener den.